

CONSEIH GENERAU D'ARAN

UAB
CEDOC
Donatiu

R-8761

Huelheton culturau d'Aran

ARENOSI

guia dera Val d'Aran damb aspèctes
fisics, istorics, politics e culturaus

Recentament a gessut ara lum ua naua guia dera Val d'Aran, editada per Disseny Cultural, laguens dera colleccion "Les Comarques de Catalunya".
Paco Boya ei er autor d'aguest libre prologat peth periodiste Luís del Olmo. Era guia ei literaria en tot seguir era filosofia dera colleccion, e hè un repàs per toti es aspèctes que definissen eth nòste petit país. Adreçada as toristes pòt èster ben un bon esturment entath coneishement pròpri dera tèrra, sustot ara qu'era editoriau ei interessada en publicà-la en aranés.

Es aspèctes fisics, istorics, politics, culturaus, economics, e succedissen en aguest libre que Paco Boya definís com ua riència personau apassionanta e enriquidora, sentiments qu'aspire a provocar enes lectors.

socius se
e x p e -

SOMARI

- *Guia dera Val d'Aran*
Manuèla Ané
- *Son sies mil:*
Ernest Lluch
- *Ua leçon de coishèra*
Pepita Caubet
- *Eth romanic deth Naut Aran en Brussèllas*
Père Còts

impresi sense adreça

28-02-95/Num.: 8

SON SIES MIL

Non hè pas guaires serades que vedf un partit entre er Eibar e eth filiau deth F.C. Barcelona. Er equip "armero" jugaue damb ua auta samarreta perque es sòns colors blu-grana son es madeishi. Es jogadors eibarresi, per un generau, exprimien es sòns crits en vasc. Eth crit de "aurrerá" deth portèr, sustot, retronie ena mochetèra qu'ei eth petit camp d'Es Corts. Ath mèn torn quauqui catalans exprimissen eth sòn desagrad perque non lo comprenen. Era insisténcia en aguesta manca de comprension hèn que les aja de d'èder que se van entath Bernabèu e entenen disconformitats deuant des expressions catalanes de Guardiola cap a Sergi tanpòc les aurie de semblar mau. En cambi non a pas de semblà-les mau ne quan son en camp d'Izpurña ne quan se jògue en mau dit "Mini-estadi" e que se parlen lengües que non son era nòsta o que non coneishem pas.

Es drets nacionaus ara lengua pròpria qu'ei un dret individuau fundamentau son de mès bon reclamar que d'acceptar. Eth nacionalisme en generau tendís a desbrembar es drets des auti. Auem assistit a ua dura campanha contra eth desplaçament deth castelhan en Catalunya peth simple hèt d'afavorir eth catalan. Era sospieta per aguest naturau favoriment deth catalan pòrte ara afirmacion de "çò que voletz en realitat ei desplaçar eth castelhan". Catalunya acuelh ua minoria qu'era sua lengua pròpria non ei pas eth catalan, senon ua varianta der Occitan qu'ei eth gascon: Mos comportam damb es madeishes reaccions que quauqui castelhans en relacion damb eth catalan?. Era respòsta ei òc.

Non hè pas guaire un animador culturau der aranés se planhie dera precarietat des materiaus escolars ena sua lengua qu'a viatges son fotocòpies e era contèsta deth cargue ilerdenc dera Conselheria d'Ensenhament siguec ben clara: "en realitat çò que voletz es aranesi ei desplaçar eth catalan" Un David de sies mil abitants acusat de desplaçar era lengua des sòns principaus clients! e s'ac hessen, que non ac van a hèr, aurien tot eth dret individuau tà hèc. Er entusiasta ilerdenc considèrè qu'eth sòn isme ei per dessus de quinsevolh limitacion democratica. Hegel guanhe a Kant.

S' era frase siguesse vertat mès pòc significatiua, era lentor en traspàs de competéncias culturaus, atau com er aganiment dera sua avaloracion economica, demòstre qu'ei mès fàcil èster democrata ara ora de reivindicar qu'ara ora d'èster reivindicat. Eth gran pròdme dera reivindicacion culturau aranesa en cambi e plan lucidament vedie eth catalan com eth gran amic der aranés:

"Tu ès Mecenas, lengua Catalana
jo era lengua aranesa, ta fraia
Sò eth poèta que non me morirè
ja que soleta anar peth mon non sabi".

Condò Sambeat ac auie plan clar e sonqu'ua reaccion deth nacionalisme catalan excluent pòt auer aguestes pòurs. Ath cap e ara fin es numeròs pròven era manca de sensibilitat deth Govèrn catalan damb respècte ara especificitat aranesa. Eth 6 de deseme de 1978 s'apròve era Constitucion Espanhòla e eth 18 de deseme de 1979 s'aprouaue er Estatut d'Autonomia de Catalunya. Pòc mès d'un an auie passat entad aguesta decisiua aprovacion d'un tèxte qu'en sòn article tresau e en sòn apartat quatau e en ua disposicion addicionau daurie pas a que s'auesse respècte ara reivindicacion aranesa. Eth Parlament catalan, ena sua successiua majoria, tardèc en desvolopar aguest punt uns dètz ans. Sonque passat encara un aute an e eth 17 de junh de 1991 ère reinstaurat eth "Conselh Generau d'Aran". Retard que non aunore.

Toti es pòbles an d'auer vira-soleis, coma enes jòcs mainadencs de quimica, entà comprobar era sua capacitat de respectar as auti. S'a d'utilisar un reactiu entà arreconéisher es acids ath transformar eth blu violeta en vermelh. Eth resultat ei que Catalunya a estat mès acida entà Aran qu'Espanha entà Catalunya "Son tan pògui", me ditz un amic, e ei vertat e plan coneishut sustot pes pròpri aranesi. Non pas per arren e tant que se produzie aqueth retard de lèu ua dotzea d'ans, quauqui aranesi de bon umor, me diden, estampèren en ues samarretes era constatacion que "èm 6000", encara que siguessen 600, perqu'es drets individuaus son importants ja des dera prumèra persona. Non pas per arren eth tribunau Constitucionau a pelejat ara Generalitat per non balhar "assisténcia individualisada" a un mainatge que non entenen eth catalan se li ensenhe en catalan sense cap d'ajuda.

Era Val d'Aran que optèc, mos conde en un excellent breviari Francesc Boya, liurement en 1331, per pertànher ara Corona Catalano-aragonesa, ve ara damb plaser e damb sentiment que sigue eth solet territòri a on era lengua Occitana ei oficiau. Era inmensa major part des tèrres damb aguesta lengua ven com França a ua actitud absolutament impermeabla. Aquera luenhenca opcion siguec endonviada atau com era testuda permanéncia dera defensa dera sua personalitat sauvada ena Guèrra de Succession e defenuda enes Còrts de Càdiz peth deputat Aner d'Esteve e deuant

deth President Macià per Nart qui rebrembèc qu'es comissionats aranesi auiem rebrembat ara Generalitat en 1411: "Es aranesi non an agut jamès un aute senhor que Diu".

Non è volut parlar sonque dera Val d'Aran e des sòns drets senon serví-me'n com un papèr de vira-solei que mesurèsse eth nòste grad d'aciditat deuant des auti. Poderie èster qu'era guia deth respècte des drets nacionaus individuaus sigue mielhor guia qu'era deth nacionalisme. A! e non patisquen, ne eth catalan, ne eth castelhan, ne eth francés francament ben parlats, desapareisheràn d'aquera Val. Eth que pòt desaparèisher ei er aranés tau coma se descolorisen es fotocòpies damb es qu'estudien o an agut d'estudiar quauqui mainatges aranesi.

Ernest Lluch.

UA LEÇON DE COISHÈRA

Un dia de tanti se trobèren peth camin Jaime, fortegàs de caractèr e Andreuet com tostemp lengut¹.

Andreuet: Praube Jaime!

Jaime: Praube... de qué?

Andreuet: E perque ès coisho².

Jaime: Coisho jo? E com m'as guardat?

Andreuet: Se te semble pòc, bracà-te ua cama.

Jaime: A tu plan que te calerie escapçar aquera lengua qu'as tan longa com mau plaçada... Fotut lorit³!

Andreuet: E tu tostemp arrogantàs e te penses qu'ès eth mès pincho, d'ara enlà, tiò... ja te i pòs predar ja...

Jaime: Guarda qu'ès rebordenc⁴... Es comes ja me hèn bèth shinhau de mau, mès tant era ua com era auta. As comprés ara, lengut?

Andreuet: E tiò, tiò, sigue com volgue ès coisho.

Jaime: Ja ei pro açò, jo pensi qu'es coishos son aqueri qu'arrossèguen ua cama, o non?

Andreuet: Aquèrò plan qu'ei vertat, mès com que tu arrossègues es dues, ès dus còps coisho.

Jaime: E tu, tres còps lengut, quate còps pèc e peses tan pòc, qu'aqueres camòtes non an arren a tier.

Andreuet: Non me faltes, que jo non digui sonqu'era vertat, çò que se ve, qu'ès un coishin-coishan⁵.

Jaime: (tot exaltat, pren eth garròt e li flòque (ua ben simulada) garrotada ena sèrra dera cama (e i calerà estacar ua husteta entà que se sente eth patac).

Andreuet: (Se met a idolari com un desentenut) Ai mare, ai mare, aquest somèr m'a trincat era cama, praubet de jo.

Jaime: Au, vèn-i a condà-la'c a mare que t'an flocat ua garrotada per lengut e qu'aguesta ei era prumèra leçon de coishèra.

Pepita Caubet.

Lexic:

1.- **Lengut** (adj.): persona que parle fòrça.

2.- **coisho/coish** (adj.): Era prumèra forma ei pròpria deth terçon de Lairissa (Vilamòs, Es Bòrdes...).

3.- **Lorit** (adj.): Pegarròt, enredant, pòga causa.

4.- **Rebordenc**: reganhut, de mal caractèr.

5.- **Coishin-coishan** (loc. adv.): En tot coishejar.

ETH ROMANIC DETH NAUT ARAN EN BRUSSÈLLAS

Pendent es mesi de deseme e gèr, era Direccion der Auviatge Culturau a seguit ena sua linha de trabalh en tot premanir prepauses e tot ua seguida d'actuacions entà afrontar ath long der an 1995. Açò s'a resumit ena priorisacion des actuacions de restauracion deth nòste auviatge, que malurosament se tròbe en un estat plan dolent de conservacion. Aquesta s'a centrat sustot en parçan deth Naut Aran, a on i a un hilat de grani monuments en procès d'enrocinament plan grèu.

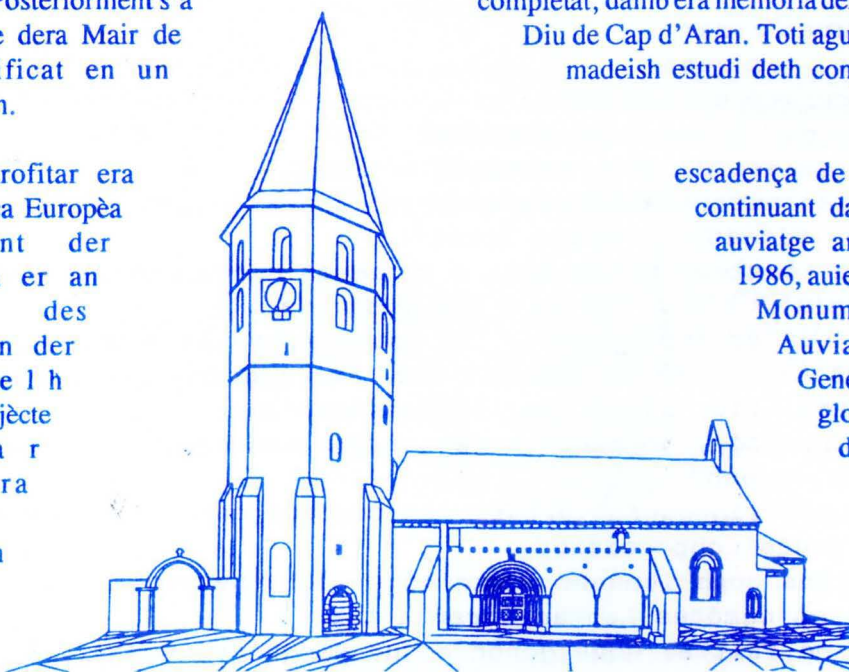
Tot çò expausat aciu dessús Naut Aran. A estat possible elaboradi per auança; mos Salardú. Posteriorment s'a en temple dera Mair de s'an unificat en un Naut Aran.

En tot profitar era Economica Europèa sauvament der encetada er an tèma des Direccion der Conselh aguest projècte s a j a r financèra

méter en

tant de romanic país.

s'a resumit en un macro-projècte de restauracion deth romanic deth gràcies a auer enes nòstes mans dus projèctes d'aguest parçan referim as glèises de Santa Maria d'Arties, e Sant Andrèu de completat, damb era memòria dera prumèra fase d'òbres Diu de Cap d'Aran. Toti aguesti trabalhs prealables madeish estudi deth conjunt deth Municipi de

Sant Andrèu de Salardú

escadença de qu'era Comunautat continuant damb era sua linha de auviatge arquitectonic europèu, 1986, auie designat entà 1995 eth Monuments Religiosi, era Auviatge Culturau deth Generau d'Aran a presentat globau en Brussèllas entà d'arténher ajuda dera comunautat internacionau e marcha aguestes actuacions que besonh a aguest plaçat en nòste

Aguestes inversions volerien apraiar era estructura de Santa Maria d'Arties, com accion prioritaria laguens deth paquet, hèr es losats nauí ena glèisa de Sant Andrèu de Salardú, com dusau actuacion que cor mès pressa, hè tot ua seguida de drenatges ena glèisa dera Mair de Diu de Cap d'Aran, com fase iniciau, ja qu'aguest monument aurà en un pròplèu futur, de recèber fòrtes diligéncies d'acondicionament entà tornà-se a daurir ath culte e ath public en un marge de temps que demoram non sigue pas guaire long.

Conselh de Redaccion

*Isabèl Rufaste
Père Còts e Casanha
Maria Pau Gómez
Manuela Ané
Veronica Barès*

Dessenh e Imprimaria

Joan Leja

Difusion:

Rosèr Faure

Depòsit Legau

L-516-1994